

คอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง"

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 8 มกราคม 2536

บุญหลาย เศรษฐกิจฟองสบู่ และแกตต์

รังสรรค์ ณะพรพันธุ์

บุญหลายหัวเราะว่าเมื่อผมกล่าวทักทายสวัสดีปีใหม่ ผมรู้จักบุญหลายมาเป็นเวลาปีเศษแล้ว ตั้งแต่ครั้งที่เขายังอยู่ในบริเวณ 'ชุมชน 16 สิงหาคม' ชุมชนดังกล่าวนี้ตั้งอยู่บนบาทวิถีด้านวิทยาลัยนาฏศิลป์ ฝั่งตรงกันข้ามกับสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ผมเรียกชุมชนแห่งนี้ว่า 'ชุมชน 16 สิงหา' ก็เพราะเหตุว่า ชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่บนถนนสายตรงที่ทะเลคู่ประตูด้านท่าช้างวังหน้าของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผ่านตึกโดม จนจรดประตูด้านท่าพระจันทร์ ถนนสายนี้มีนามว่า 'ถนน 16 สิงหา' เพื่อเป็นอนุสรณสถานแห่งวันสันติภาพ 16 สิงหาคม 2488

บุญหลายเป็นชาวนายากจน ไม่มีที่นาของตนเอง ต้องเช่านาเขาทำ แต่ด้วยความทนอดต่อชีวิตอันแสนเข็ญ บุญหลายสามารถฝ่ามรสุมแห่งชีวิตด้วยอาการแสนสาหัส ข้าวที่เพาะปลูกได้มีมากพอที่จะชำระค่าเช่าและใช้ประทังชีวิตเท่านั้น นานปีที่ไหนจึงจะมีข้าวส่วนเกินนำออกขาย ปีใดเกิดภาวะแล้งเข็ญ ขาดแคลนแห่งชีวิตก็จะปรากฏวิวรภัยให้เห็นมากขึ้น หากภาวะฝนแล้งเกิดขึ้นติดต่อกันเพียง 2 ฤดูการผลิต บุญหลายก็แทบจะสิ้นเนื้อประดาตัว แต่ดูเหมือนว่าบุญหลายจะมีบุญน้อย เพราะต้องเผชิญกับวัฏจักรแห่งการล้มละลายทุก ๆ 3 - 4 ปี

สภาพความมีบุญน้อยของบุญหลายเริ่มต้นจากการที่บุญหลายมีถิ่นฐานในเขตนาข้าว ทั่วชีวิตของบุญหลายไม่เคยสัมผัส 'ชลประทาน' ชะตากรรมทางเศรษฐกิจของบุญหลายจึงแขวนอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ มิหนำซ้ำบุญหลายยังไม่เคยได้รับสินเชื่อจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เหตุที่ ธกส. ไม่สนใจโยตีบุญหลาย ไม่เพียงแต่เป็นเพราะบุญหลายไม่มีโฉนดค้ำประกันเงินกู้เท่านั้น หากยังเป็นเพราะบุญหลายยากจนเกินกว่าที่ ธกส. จะเสี่ยงให้เงินกู้อีกด้วย เกษตรกรที่ยากจนดังเช่นบุญหลายมักจะไม่มีโอกาสได้สินเชื่อจาก ธกส. เพราะ ธกส. ตีตราว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีภาวะการเสี่ยงต่อการสูญหนี้สูง ยิ่งเกษตรกรในเขตนาข้าวด้วยแล้ว ธกส. สนใจจัดสรรสินเชื่อน้อยกว่าเกษตรกรในเขตชลประทานมากนัก บางคนเห็นใจ ธกส. ที่ต้องทำเช่นนี้ เพราะ ธกส.ต้องสามารถอยู่รอดได้ในทางการเงิน เนื่องจากรัฐบาลมิได้ให้เงินอุดหนุนแก่ ธกส. อย่างเป็นกอบเป็นกำ ธกส. จึงไม่กล้าเสี่ยงที่จะปล่อยสินเชื่อแก่เกษตรกรที่ยากจน เพราะมีผลกระทบต่อฐานะการเงินของ ธกส. เอง

เมื่อระบบเศรษฐกิจไทยก้าวเข้าสู่ 'ยุคทอง' เมื่อ 5 ปีเศษที่แล้ว ชะตากรรมทางเศรษฐกิจของบุญหลายก็แปรเปลี่ยนไปประดุจการพลิกฝ่ามือ 'ยุคทองของน้ำชาติ' กลายเป็น 'ยุคผีห้าขาตาน' ของบุญหลาย เพราะบุญหลายไม่มีที่ดินทำกินอีกต่อไป เจ้าของที่ดินที่บุญหลายอาศัยทำนาชั่วคราวตาปีขายที่ดินแก่นายทุนจากกรุงเทพฯ การซื้อขายที่ดินเพื่อเก็งกำไรขยายตัวอย่างรวดเร็ว ประดุจหนึ่งไฟลามทุ่ง แต่มีหรือที่ผู้คนที่เคย 'หลังสู้ฟ้า หน้าสู้ดิน' เช่นบุญหลาย จะยอมจำนน บุญหลายรวบรวมเงินก้อนสุดท้าย ผนวกกับเงินที่ได้จากการกู้หนี้ยืมสิน แล้วมุ่งหน้าสู่กรุงเทพฯ บุญหลายมีค๋อยได้เข้ากรุงเทพฯ บ่อยนัก เพราะการเดินทางเข้ากรุงเทพฯ มีรายจ่ายที่ต้องเสียสูงเกินกว่าที่บุญหลายจะแบกรับภาระได้ ในยามปกติเมื่อพ้นฤดูการทำนา บุญหลายมักจะหารายได้จากการรับจ้างใช้แรงงานในชนบทนั่นเอง แต่คราวนี้ บุญหลายตัดสินใจไปตายเอาดาบหน้า

คนงานไร้ฝีมือเช่นบุญหลายไม่สามารถหางานอื่นใดทำได้ นอกจากการเป็นกรรมกรก่อสร้าง บุญหลายเป็นกรรมกรก่อสร้างอยู่กว่าปี จึงหันมาเป็นพ่อค้าหาบเร่ ด้วยการชักชวนของเพื่อนที่มาจากหมู่บ้านเดียวกัน ด้วยความเป็นมาเช่นนี้เอง บุญหลายจึงแปรสภาพเป็นสมาชิก 'ชุมชน 16 สิงหาคม' ซึ่งอาศัยสนามหลวงเป็นตลาดยังชีพ และอาศัยบาทวิถีเป็นที่หลบนอน แรกเริ่มเดิมที บุญหลายออกหาบเร่ในช่วงกลางวัน แต่ทนการรบกวนของตำรวจและเจ้าหน้าที่เทศกิจมิไหว จึงต้องออกขายในตอนกลางคืน เพราะเป็นเวลาที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปลดปล่อยหน้าที่ ในปีแรกที่บุญหลายเป็นพ่อค้าหาบเร่ เขาถูกเจ้าหน้าที่เทศกิจจับกุมมากกว่าสิบครั้ง กำไรจากการค้าขายส่วนสำคัญถูกรัฐูดซับไปในรูปของค่าปรับ แต่ไม่ช้าบุญหลายก็เรียนรู้วิธีการ 'หยอดน้ำมัน' บุญหลายพบว่า การจ่ายค่าปรับนอกระบบเสียรายจ่ายน้อยกว่าการจ่ายค่าปรับในระบบ กระนั้นก็ตาม บุญหลายมีอาจทนเสียค่าปรับต่อไปได้ จึงต้องปรับเปลี่ยนเวลาการทำงาน

ในยามค่ำคืน ผู้คนบริเวณท้องสนามหลวงและริมคลองหลอดพลุกพล่านยิ่งกว่ายามกลางวัน มีหาบเร่ขายอาหารและเครื่องดื่ม บ้างก็หาบเสื้อผ้ามาขาย บางคนก็ขายสินค้าที่ใช้แล้ว บริเวณดังกล่าวแปรสภาพเป็นตลาดย่อยๆ ที่มีผู้คนมาเตร็ดเตร่หาซื้อสินค้า กว่าตลาดจะวายก็ตึกคืนเต็มที บุญหลายไม่รู้หรือว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนี้คือสิ่งที่นักเศรษฐศาสตร์เรียกว่า 'ภาคเศรษฐกิจนอกระบบ' (informal sector) การเติบโตของภาคเศรษฐกิจนอกระบบเป็นผลพวงจากยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ไม่สมดุล ซึ่งขับดันผู้คนจากชนบทเข้าเมือง

เมื่อผมพบบุญหลายในช่วงปีใหม่นั้นเป็นเวลาใกล้เที่ยง บุญหลายเพิ่งตื่นขึ้นมา กินอาหารเช้า บุญหลายย้ายจาก 'ชุมชน 16 สิงหาคม' มาอยู่ใต้สะพานพระปิ่นเกล้าฯ เพราะบริเวณ

'ชุมชน 16 สิงหาคม' กำลังมีการก่อสร้างอาคารหลังใหม่ของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา สภาพบริเวณที่ก่อสร้างไม่เกื้อกูลต่อการหลบหนีอีกต่อไป บุญหลายจึงตกอยู่ในสภาพเสมือนหนึ่ง การถูกไล่ที่ การเติบโตของ 'เศรษฐกิจฟองสบู่' (bubble economy) มีผลในการ 'รีบ' ที่ทำกินของ บุญหลาย ในขณะที่การเติบโตของภาครัฐบาลมีส่วนในการ 'รีบ' ที่หลบหนีของบุญหลาย

แต่ที่จริงนั้น เจ้าหน้าที่เทศกิจเคยมาขับไล่สมาชิก 'ชุมชน 16 สิงหาคม' แต่มีอาชวาทความดีต่อแพ่งของราษฎรเหล่านี้ได้ เมื่อไม่กี่สัปดาห์ที่ผ่านมา มีรายงานข่าวว่า ทางราชการ ดำริที่จะ 'กวาดล้าง' ผู้คนที่อาศัยอยู่ใต้สะพานพระปิ่นเกล้าฯ และสลาย 'ชุมชน 16 สิงหาคม' บุญหลายปรารถนาว่า หากทางราชการดำเนินกวาดล้างจริงจัง เขาก็ไม่รู้จะอพยพไปอยู่ที่ใด ภาระการอพยพในคราวนี้จะมีมากกว่าเมื่อเขาเข้ามากรุงเทพฯ ในปีแรก เพราะบัดนี้เขาได้พา ลูกเมียเข้ามาผจญชะตากรรมในกรุงเทพฯ ร่วมกันแล้ว

ในยามกลางวัน บริเวณใต้สะพานพระปิ่นเกล้าฯ กลายเป็นที่จอดรถของบรรดา ผู้มีอันจะกิน รวมทั้งนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และรถท่องเที่ยวของชาวต่างประเทศ ในยามค่ำคืน บริเวณท่าช้างวังหน้าและท่าพระอาทิตย์แปรสภาพเป็นที่จอดรถของบรรดาผู้ที่มารับ ประทานอาหารค่ำในภัตตาคารและร้านอาหารต่างๆ ซึ่งมีอยู่หลายร้านในบริเวณนี้ บุญหลาย ออดสงสัยมิได้ว่า เหตุใดราชการจึงไม่ 'กวาดล้าง' รถยนต์เหล่านี้ออกไปจากที่สาธารณะ ราชการมี ความคิดเฉพาะแต่การ 'กวาดล้าง' มนุษย์ ทั้งๆที่มนุษย์เหล่านี้เป็นข้าของแผ่นดิน โดยพื้นฐานแล้ว ราชการรู้สึกอับอายที่ราษฎรอาศัยบาปวิถีเป็นที่หลบหนี แต่ไม่รู้รู้สึกอับอายที่มีรถยนต์จอด ระเกะระกะเต็มท้องถนน ลึกๆแล้วราชการมีความคิดว่า รถยนต์ยังมีมากเพียงใด ยิ่งดีเพียงนั้น เพราะรถยนต์เป็นสัญลักษณ์แห่งความเจริญ ในขณะที่คนจนเป็นสัญลักษณ์ของความด้อยพัฒนา

ราษฎรเช่นบุญหลายมิได้ต้องการละทิ้งไร่นา การเข้ามา 'ตายดาบหน้า' ใน กรุงเทพฯ เป็นเรื่องเสียภัยอย่างยิ่ง ชีวิตในกรุงเทพฯ เป็นชีวิตที่ปราศจากความมั่นคงโดยสิ้นเชิง ผู้คนเช่นบุญหลายไม่มีญาณวิถีที่จะรับรู้ว่าจะตาชีวิตอันผันผวนของตนนั้นหาได้เกิดจาก พรหมลิขิตไม่ หากแต่เกิดจากการกระทำของรัฐบาลของเขาเอง ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจ ที่ไม่สมดุล ทำให้บุญหลายและเพื่อนพ้องยังคงต้องใช้ชีวิตในสภาพ 'หลังสู้ฟ้า หน้าสู้ดิน' โดยมีอาจล้มตาอ้าปากได้ ในขณะที่รัฐบาล 'โปรยทาน' ให้แก่คนรวยและกลุ่มคนผู้ได้เปรียบในสังคม แต่กระแสดการโปรยทานไม่เคยตกทอดถึงราษฎรที่ยากจน ด้วยเหตุที่ราษฎรที่ยากจนไร้อำนาจ ต่อรอง และไม่สามารถยึดกุมกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ นับตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมา รัฐบาลปล่อยให้มีการเก็งกำไรซื้อขายหลักทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์อย่างเต็มที่ เพียงหวังที่จะให้ การเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับสูง ระบบเศรษฐกิจไทยจึงมีสภาพเสมือนหนึ่ง 'เศรษฐกิจ

ฟองสบู่' ที่มีการเติบโตอย่างไร้รากฐาน หากแต่เป็นการเติบโตอันเกิดจากการสร้างราคา ประดุจหนึ่งการเป่าฟองสบู่ขึ้นสู่อากาศหรือการเป่าลูกโป่งให้พองใหญ่ การเติบโตใหญ่ของฟองสบู่หรือลูกโป่งเป็นการเติบโตใหญ่ที่ไร้ฐานราก จึงรอแต่วันแตกสลาย หากเศรษฐกิจฟองสบู่มีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับระบบเศรษฐกิจทั้งระบบมากเพียงใด การแตกสลายของเศรษฐกิจฟองสบู่ย่อมสร้างผลกระทบมากเพียงนั้น

บุญหลายไม่เคยรู้จักตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และไม่เคยได้ยินชื่อ 'เสียสอง' แต่คนทั้งสองต่างเป็นตัวแทนของกลุ่มคนในเศรษฐกิจฟองสบู่ ในขณะที่ผู้คนเช่น 'เสียสอง' เป็นกลุ่มคนที่ร่วมเป่าลูกโป่งหรือร่วมเป่าฟองสบู่ จนระบบเศรษฐกิจไทยพองตัวอย่างไร้ฐานราก แต่บุญหลายและเพื่อนพ้องเป็นผู้รับเคราะห์จากกระบวนการเติบโตของเศรษฐกิจฟองสบู่นี้ น่าอนาถนักที่ผู้คนเช่นบุญหลายไม่เคยได้รับการเหลียวแลจากรัฐ ในขณะที่รัฐบาลกลับอุ้มชูปกป้องนักปั่นหุ้นคนสำคัญที่มีอิทธิพลในพรรคการเมืองร่วมรัฐบาล

บุญหลายไม่เคยได้ยินชื่อ "แกตต์" และไม่มีญาณวิถึที่จะรับรู้ว่ แกตต์มีความสำคัญต่อชะตาชีวิตของตนอย่างไร ในขณะที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ประเมินว่า หากการเจรจาพหุภาคีรอบอุรุกวัยมีข้อยุติในทางที่ประเทศมหาอำนาจต้องลดเงินอุดหนุนการผลิตและการส่งออกสินค้าเกษตร และผลักดันให้ยกเลิกมาตรการกีดกันการค้าการนำเข้าข้าวแล้วไซ้ภูมิภาคเกษตรกรรมของไทยจะได้ประโยชน์จากการแก้ไขบทบัญญัติของแกตต์ดังกล่าวนี้ แต่การเจรจาอุรุกวัยยืดเยื้อเกินกว่าที่บุญหลายจะได้ประโยชน์ เพราะด้วยอิทธิฤทธิ์ของเศรษฐกิจฟองสบู่ บุญหลายได้ยุติชีวิตทางการเกษตรเสียแล้ว แทนที่บุญหลายจะได้ประโยชน์จากการเจรจาอุรุกวัย กลับกลายเป็นผู้เสียประโยชน์ หากผลการเจรจาอุรุกวัยยิ่งทำให้ราคาข้าวสูงขึ้นมากเพียงใด บุญหลายจะยิ่งเสียประโยชน์มากเพียงนั้น เพราะบุญหลายมิใช่ชาวนาผู้ผลิตข้าวอีกต่อไป หากแต่เป็นคนจนในเมืองหลวงที่ต้องซื้อข้าวบริโภค

อนิจจาบุญหลายผู้มีบุญน้อย ปีใหม่สำหรับบุญหลายจึงไม่มีความหมายพิเศษใดๆ ถึงจะเป็นปีใหม่ แต่บุญหลายยังคงจมปลักอยู่ในวิถีชีวิตเก่า